

მუსლიმების ხმები რელიგიურ რადიკალიზმსა და დემოკრატიული სახელმწიფოს მოთხოვნას შორის - სამი მეჩეთის ისტორია

სოფო ზვიადაძე

შესავალი

დღეს საქართველოში ყველაზე მრავალრიცხოვანი რელიგია ქრისტიანობის შემდეგ ისლამია (9.9%). საქართველოს ისტორია მკვეთრად გადაჯაჭვული იყო ისლამურ ქვეყნებთან. ესაა მრავალსაუკუნოვანი თავდაცვითი ბრძოლების და მშვიდობიანობის დროს კულტურათა ურთიერთობების ისტორია.¹ ისლამის აღმსარებლობა და მუსლიმური კულტურა მრავალფეროვანია საქართველოში, როგორც განსხვავებული ისლამური მიმდინარეობები, ასევე ისლამის მიმდევარი განსხვავებული ეთნიკური ჯგუფები. მუსლიმი ქართველები ცხოვრობენ აჭარაში. ისინი სუნიტური ისლამის მიმდევრები არიან. მეორე რეგიონი, სადაც მუსლიმები კომპაქტურად ცხოვრობენ არის ქვემო ქართლი. ეთნიკურად აზერები შიიტური ისლამის მიმდევრები არიან. გარდა ამისა მუსლიმები ცხოვრობენ თბილისში, აღ.საქართველოს რამენდენიძე სოფელში. ისინი წარმოადგენენ ეთნიკურად აზერებს, ქისტებს (ჩეჩნები) და ავარებს (ლეკები). თითოეულ ამ მხარეში ისლამის გავრცელებას სხვა და სხვა ისტორიული წინაპირობა, კულტურული თავისებურება ჰქონდა და თანამედროვე საქართველოში განსახვებული პრობლემების წინაშე დგანან.

დიდი ხნის განმავლობაში მუსლიმი თემისთვის მნიშვნელოვანი საკითხები (რელიგიის თავისუფლების დაცვა, ინტეგრაციის პრობლემატიკა და ა.შ.) ნაკლებად ხვდებოდა

¹ შუა საუკუნეების საქართველოში ყურანს ყორანად და მუსაფადაც მოიხსენიებდნენ. ძველ ქართულ ლიტერატურაში ცნობილია პოლემიკური ტრაქტატები, (არსენ იყალთოელი, ბაგრატ ბატონიშვილი და სხვ.), რომლებშიც გაკრიტიკებულია ყურანის ესა თუ ის დებულება და, ზოგ შემთხვევაში, რამდენიმე აიას თარგმანიცაა მოცემული, რაც ნიშნავს, რომ ქართველი ქრისტიანი სწავლულები ყურანის ტექსტს იცნობდნენ. ყურანი ორჯერაა ქართულად თარგმნილი: პეტრე მირიანაშვილის მიერ ფრანგულიდან (1906) და გიორგი ლობჯანიძის მიერ არაბულიდან კომენტარებითურთ (2006). ეს უკანასკნელი 2007 წელს ისლამოლოგიაში შეტანილი განსაკუთრებული წვლილისათვის ირანის უმაღლესი ლიტერატურული პრემიით დაჯილდოვდა.

სახელმწიფოს პოლიტიკის ან მედიის ყურადღების ცენტრში. ბოლო წლებში ისლამის თემის აქტუალიზაცია რამდენიმე მოვლენას უკავშირდება: ბათუმში ახალი მეჩეთის აშენების ირგვლივ გამწვავებული საზოგადოებრივი დებატები, სოფელ მოხეში ყოფილი მეჩეთის გამო დავა ქრისტიან და მუსლიმ თანასოფლელებს შორის, ნიგვზიანში, სამთაწყაროში და წინწყაროში მუსლიმებისთვის პარასკევის ღვინის შესრულებაში ხელისშეშლა. გარდა ამისა, 2014 წლიდან პოლიტიზირებული ისლამისა და რადიკალიზმის საკითხი საქართველოსთვისაც გახდა აქტუალური. დაემის აღზევების ფონზე საქართველო საერთაშორისო პოლიტიკური მოვლენებისა და მედიის ყურადღების ცენტრში მოექცა: გავრცელდა ინფორმაცია, რომ დაემ-ის რიგებში პანკისის ხეობიდან და მაღალმთიანი აჭარის დასავლეთი ნაწილიდან წასული საქართველოს 50-100 მოქალაქე იბრძოდა, მათ შორის თარხან ბათირაშვილი, ცნობილი როგორც ომარ ალ-შიშანი, ისლამური სახელმწიფოს ერთ-ერთ დაჯგუფებას ხელმძღვანელი. პანკისში მცხოვრები ქისტები თავს მუსლიმებად თვლიან². მათ შესახებ დღესდღეობით საზოგადოების დიდმა ნაწილმა ბევრი არაფერი იცის. ხეობის ირგვლივ არსებული ცოდნა მედიის მიერ გაშუქებული ცხელი პოლიტიკური მოვლენებისაგან „დარჩენილი“ წარმოდგენებია. დღეს პანკისში მიმდინარე მოვლენებს უკვე ეხმიანება ადგილობრივი თემი, მედიით ვრცელდება სალაფიტური მეჩეთის იმამის შეხედულებები ამა თუ იმ საზოგადოებრივი მოვლენის შესახებ. მუსლიმი თემის პრობლემატიკა ეხმიანებიან არამხოლოდ უფლებადამცველები, არამედ თავად მუსლიმი ლიდერები.

წინამდებარე სტატიაში სამი მეჩეთის ისტორიის ირგვლივ განვითარებული მოვლენების მიხედვით განხილული იქნება საქართველოში მუსლიმ თემის პრობლემატიკამ ადგილობრივი მუსლიმი ლიდერების მიმართება სახელმწიფოს რელიგიის პოლიტიკის, რელიგიის თავისუფლების, რელიგიური რადიკალიზმის და ადამიანის უფლებების მიმართ.

მოხეს მეჩეთი - სახელმწიფოს არნეიტრალური შუამავლობა

2014 წელს რელიგიის თავისუფლების დაცვის პრობლემატიკაში ადიგენის რაიონის სოფელ მოხეს მეჩეთის ირგვლივ განვითარებული მოვლენები მრავალმხრივ არის მნიშვნელოვანი. აქ

²საქართველოში მოსახლე სხვა ეთნიკური უმცირესობებისაგან განსხვავებით, ყველაზე ინტეგრირებულ ეთნოსად ითვლება. ქართველებთან მათი ხანგრძლივი და მშვიდობიანი თანაარსებობა განპირობებული იყო ქართული ენის ცოდნით, კულტურული და ტრადიციული სიახლოვით და, რაღა თქმა უნდა, ორივე ხალხის ტოლერანტული ბუნებით.

ჩანს მუსლიმი თემის, სახელმწიფოს პოლიტიკის და საქართველოს მართმადიდებლური ეკლესიის როლი თანამედროვეობაში. მოხეს მეჩეთის ისტორია მეცნიერულად შესწავლილი არ არის. არსებული წყაროების მიხედვით სოფელში მეჩეთი 1944 წლის მუსლიმი მესხების გადასახლებამდე ცოტა ხნით ადრე აშენდა.³ საბჭოთა კავშირის დროს მეჩეთები, ისევე როგორც როგორც სხვა რელიგიური-საკულტო ნაგებობი ან დაინგრა ან გადაკეთებულ იქნა საერო დანიშნულებისათვის. ეკლესიები და მეჩეთები ხშირად გამოიყენებოდა სოფლის კლუბებად, საწყობებად და ა.შ. დამოუკიდებლობის შემდეგ რელიგიურობის აღმავლობა მოხდა როგორც ქრისტიან ასევე მუსლიმ ქართველებში. თუმცა დომინანტური რელიგიას, მართმადიდებლურ ქრისტიანობას ჰქონდა უფრო მეტი ინსტიტუციური პრივილეგიები, სახელმწიფოსთან „სიახლოვე“. ეს უპირატესობა აისახა საკულტო ნაგებობების დაბრუნების უფრო ადვილ პროცესში, ასევე სხვადასხვა რელიგიური გაერთიანებების საკულტო ნაგებობების მესაკუთრის განსაზღვრაში საქართველოს მართმადიდებლური ეკლესიის ჩარევით. ამის შედეგად, 90-იან წლებში რიგი სადავო ნაგებობები (ეკლესიები) სმე-სა და სომხურ სამოციქულ ეკლესიას შორის, სმე-სა და საქართველოში კათოლიკურ ეკლესიას შორის, ავტომატურად გამოცხადდა მართმადიდებლურად. მეცნიერული კვლევა--ძიების, მოლაპარაკების გარეშე ეკლესიებში დაიწყო მართმადიდებლური წირვა-ლოცვა. ამ გამოცდილებით კიდევ უფრო ძნელია ასეთი სადავო ნაგებობების მესაკუთრეზე დიალოგის დაწყება, თუმცა ამის სურვილი და მზაობა არ აქვს სმე-ს. მეჩეთის მესაკუთრეობის საკითხი უფრო უცხოა რელიგიური ნაგებობის შესახებ ზემოთაღნიშნულ პრობლემატიკაში.

მოხეს მეჩეთში საბჭოთა პერიოდში, ისევე როგორც ბევრ სხვა საკულტო ნაგებობებში განთავსებული იყო ბიბლიოთეკა, კლუბი და საწყობ. მეჩეთი 2007 წლიდან ადიგენის მუნიციპალიტეტის ბალანსზე ირიცხება.⁴ 90-იანი წლებიდან მოყოლებული მუსლიმმა თემმა ყოფილი მეჩეთის შენობის კონსერვაციის ან რესტავრაციის თხოვნით ხელისუფლებას რამდენჯერმე მიმართა, თუმცა მათი თხოვნა არ დაუკამყოფილებიათ. ბოლო წლებში

³ მუსლიმების თქმით, მეჩეთი სოფელ მოხეში 1927-34 წლებში მესხმა მუსლიმებმა ააშენეს, იხ. „სოფელ მოხეში განვითარებული მოვლენების ანალიზი“, TDI, <http://www.tdi.ge/ge/news/126-sopel-moxeshi-ganvitarebuli-movlenebis-analizi>

⁴ 2007 წლის 30 ოქტომბერს სოფელ მოხეს 22-მა მაცხოვრებელმა სახალხო დამცველს კოლექტიური განცხადებით მიმართა (#1653-07), რომელშიც აღნიშნავენ, რომ მუსლიმებმა შენობის შემოღობვა ადგილობრივი თვითმართველობის ორგანოებთან შეუთანხმებლად დაიწყეს, რასაც ადგილობრივი ქრისტიანი მოსახლეობის პროტესტი მოჰყვა.

თვითმართველობა რამდენჯერმე დაპირდა მუსლიმებს გადაეცა მათთვის ეს მეჩეთი. ხოლო 2014 წელს მუნიციპალიტეტმა მიიღო გადაწყვეტილება მეჩეთის შენობის კულტურის ცენტრად გადაკეთებაზე.⁵ ამას მოჰყვა დაპირისპირება ადგილობრივ ქრისტიანებსა და მუსლიმებს შორის. ისინი ვერ შეთანხმდნენ სადავო ნაგებობის წარმომავლობაზე. მუსლიმებისთვის ნაგებობა ისტორიულად მეჩეთია, ქრისტიანების თქმით კი – იგი ეკლესიის ქვებით აშენდა და დღეს მისი მეჩეთად რეკონსტრუქცია და ფუნქციონირება მათთვის მიუღებელია. როდესაც მეჩეთს მშენებლობის დაწყების მიზნით სახურავი გადახადეს, მუსლიმებმა ამ ქმედებას ხელი შეუშალას, რასაც სოფელში დაპირისპირება მოჰყვა.⁶

2014 წელს რელიგიის საქმეთა სააგენტოსთან შეიქმნა კომისია, რომელსაც უნდა დაედგინა სადავო შენობის ისტორიული წარმომავლობა და რელიგიური კუთვნილება. 2 წლის განმავლობაში კომისიას ეფექტური გადაწყვეტილება არ მიუღია. 2016 წლის ოქტომბერში პროტესტის ნიშნად სოფელ მოხეში მუსლიმებმა სადავო შენობაში ილოცეს. 2016 წლის 14 ოქტომბერს პილიციამ მათ შენობის შესასვლელი აუჭედა. დღეს მუსლიმები მეჩეთის წინ აღასრულებენ პარასკევის ლოცვას. 2017 წლის 11 მაისის მოხის კომისიის გადაწყვეტილებით მოხის სადავო ნაგებობას კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის სტატუსი მიენიჭა და გადაეცემა ძეგლთა დაცვის სააგენტოს. ეს გადაწყვეტილება უარყოფითად შეაფასეს მუსლიმებმა. „თუ სახელმწიფო ინერტულია და ვერ აკეთებს დასკვნებს, არ უფროთხილდება ისტორიულ მემკვიდრეობას, უგულვებელყოფს სომხური ეკლესიის ძველ სალოცავებს, სინაგოგებს, კათოლიკურ ეკლესიებს, არ უვლის, არ პატრონობს და მხოლოდ მართლმადიდებლური ეკლესიების მოვლით შემოიფარგლება, როგორ ფიქრობთ, ასეთ უსამართლო ქვეყანაში ჩვენს ქვეყანას განვითარების რა პერსპექტივა გააჩნია?“, აღნიშნა ჭელას მეჩეთი იმამმა ჯამბულ აბულამემ.⁷ მუსლიმების დამოკიდებულება სახელმწიფოს პოლიტიკის და სახელმწიფოს იდეის მიმართ ჩანს ამ პრობლემატური საკითხებზე მათ გამოხამურებაში. მოხეს მეჩეთის საკითხის გადაწყვეტაში მონაწილეობას იღებს სამცხე-ჯავახეთის მუფთი და მოხის საკითხის კომისიის წევრი მამუკა

⁵2014 წლის 22 ოქტომბერს ადიგენის მუნიციპალიტეტის მიერ გამოცხადებულ ტენდერში გამარჯვებული კომპანიას ნაგებობა ბიბლიოთეკად უნდა გადაეკეთებინა.

⁶„მკვლევარები: არცერთი წყაროდან არ დასტურდება, რომ მოხეში მეჩეთის ადგილას ნაეკლესიარი იყო“, გაზეთი *სამხრეთის კარიბჭე*, 15.10.2016, <http://sknews.ge/index.php?newsid=10453>

⁷ <http://netgazeti.ge/news/193344/>

ვაშაყმაძე („სიტყვიერად, კომისიის ყველა წევრი ამბობს, რომ შენობა მეჩეთს წარმოადგენს, მაგრამ ვფიქრობ მართლმადიდებელ ეკლესიას უწევენ ანგარიშს“)⁸

მოხეს მეჩეთის დავაში შედარებით გვიან ჩაერთო საქართველოს მართმადიდებლური ეკლესია, მაგრამ მისმა პოზიციამ მნიშვნელოვანი ზეგავლენა მოახდინა ადგილობრივ მრევლზე. ქრისტიანი მრევლის არგუმენტაცია ეკლესიის პიზიციით უფრო გამყარდა. ახალციხისა და ტაო-კლარჯეთის მიტროპოლიტმა მეუფე თეოდორემ განაცხადა: „ეკლესიისთვის აბსოლიტურად მიუღებელია, რომ აღნიშნული შენობა გადაეცეს მუსლიმურ სამმართველოს, რადგან როგორც აღვნიშნე, აქ არასოდეს უმოქმედია მეჩეთს და ისტორიულად არის მონასტრის ნანგრევებზე აშენებული, ტაძრის ქვებით. რაც დღესაც ნათლად შეიმჩნევა და დარწმუნებული ვარ, რომ ეს დადასტურდება თუ მოხდება მისი არქეოლოგიური და საფუძვლიანი შესწავლა. აქედან გამომდინარე, ჩვენ მოვითხოვთ, რომ აღნიშნული შენობა გადაეცეს საქართველოს საპატრიარქოს, რათა მან შემდგომ განკარგოს ეს შენობა“.⁹ ეს განცხადება ეკლესიის პოზიცია უდაოდ ახდენს გავლენას როგორც რელიგიის საქმეთა სააგენტოს გადაწყვეტილებაზე, ასევე ადგილობრივი ქრისტიანი მრევლის დამოკიდებულებებზე.

მუსლიმ ლიდერების სურვილია, ისტორიული წყაროების შესწავლის საფუძველზე მოხდეს მეჩეთის სადაოობის გადაწყვეტა. მუსლიმი თემის წარმომადგენლები სადაო საკითხებში ეფუძნებიან არა რელიგიურ და კერძო არგუმენტებს, არამედ ისინი მოიხმობენ დემოკრატიული სახელმწიფოს პრინციპებს და ითხოვენ კონსტიტუციით გარანტირებული უფლებების დაცვას: „ხელისუფლებამ არ გადადგა სწორი ნაბიჯი. ეს დისკრიმინაციული მიდგომაა ადგილობრივი მოსახლეობის მიმართ. მათ უფლება აქვთ, ილოცონ ისტორიულ მეჩეთში, თავისუფალ გარემოში.“¹⁰

მამუკა ვაშაყმაძე მუსლიმი თემის რეაქციაზე აღნიშნავს, რომ მუსლიმები გონიერ გადაწყვეტილებას მიიღებენ, „რომელიც დემოკრატიული ქვეყნისთვის იქნება აღსანიშნავი მთელს მსოფლიოში“.¹¹ ქართველ მუსლიმთა კავშირის თავმჯდომარე ტარიელ ნაკაიძე მიიჩნევს, რომ რელიგიის საქმეთა სააგენტოს ქმედება „არასახელმწიფოებრივია რელიგიური უმცირესობების მიმართ“¹² ჭკლის მეჩეთის იმამი ჯამბულ აბულაძე მიიჩნევს, რომ „თუ სახელმწიფო

⁸ <http://batumelebi.netgazeti.ge/news/58988/#sthash.Jsb1PITq.5FIOMI9g.dpbs>

⁹ <http://sknews.ge/index.php?newsid=4494>

¹⁰ ტარიელ ნაკაიძის ინტერვიუ <http://liberali.ge/news/view/25706/tariel-nakaidze-mokhis-komisiis-gadatsvyetilebaze-sakhelmtsifo-dadzabulobis-keras-qmnis>

¹¹ <http://sknews.ge/index.php?newsid=10603>

¹² <http://batumelebi.netgazeti.ge/news/58988/#sthash.Jsb1PITq.5FIOMI9g.dpbs>

არგუმენტირებულად ვერ დაადასტურებს, რატომ არ უნდა გადაეცეს მუსლიმ მრევლს აღნიშნული შენობა, მაშინ ეს იქნება მუსლიმების მისამართით მიზანმიმართული დისკრიმინაცია, რაც, ბუნებრივია, წინააღმდეგობაში მოდის დემოკრატიულ პრინციპებთან.¹³

წინა წლებთან შედარებით, როდესაც მეჩეთის და რელიგიის თავისუფლების საკითხზე პასიურად ისმოდა მუსილიმების და მუსლიმთან ორგანიზაციების ხმები, დღეს რელიგიის თავისუფლების დაცვის საკითხს ისინი აქტიურად ეხმიანებიან და ჩანს ერთგვარი მზაობა ნეიტრალური მხარის მიერ იქნეს შეფასებული სადაო თემა. „კომპეტენტურმა ადამიანებმა ამ ძეგლის წარმომავლობა უნდა გამოიკვლიონ, დადონ დასკვნა, რომელსაც ყველა დაემორჩილება,“ აღნიშნავს შეიხი რამინ იგიდოვი მოხეს მეჩეთის საკითხთან დაკავშირებით.¹⁴

მიუხედავად მუსლიმი ლიდერების დემოკრატიის, ადამიანის უფლებებზე აპელირებისა, მოხეს მეჩეთის საკითხი მუსლიმების აზრით, მათ სასარგებლოდ არ გადაწყვეტილა. მოხეს კომისიამ მიიღო გადაწყვეტილება, რომ სახელმწიფო შეისყიდის იმ შენობას, რომელშიც მუსლიმები აქამდე ლოცულობდნენ და მას გადასცემს მუსლიმებს ან სახელმწიფო სოფელ მოხეში შეისყიდის მიწას და იმ მიწაზე მუსლიმებს აუშენებს სალოცავს.¹⁵ აქედან გამომდინარე კომისიან მოხეს მეჩეთს „როგორც მეჩეთს არ აღიარებს“. მუსლიმები ამაში „სახელმწიფოს ძალადობას“, მიკერძოებულობას ხედავენ და კომისიას აღარ ენდობიან. ჭელის მეჩეთის იმამი ჯამბულ აბულაძე ამ გადაწყვეტილების შესახებ ამბობს, რომ 21-ე საუკუნეში ყველა საშუალება არსებობს რომ 2 წლის განმავლობაში აღნიშნული შენობა გამოკვლეულიყო. მისი აზრით, მაშინ ყველასთვის ნათელი იქნებოდა პასუხი და უფრო სამართლიანად იქნებოდა გადაწყვეტილება.¹⁶ რაც შეეხება საქართველოს მართმადიდებლურ ეკლესიას, როგორც ახალციხისა და ტაო-კლარჯეთის მიტროპოლიტი თეოდორე ამბობს, ეს გადაწყვეტილება მათთვის მისაღებია.¹⁷

ბათუმში ახალი მეჩეთის „არაშენების“ პოლიტიკა

¹³ <http://netgazeti.ge/news/152478/>

¹⁴ <http://netgazeti.ge/news/161683/>

¹⁵ „მოხეს სადავო შენობის შესახებ კომისიამ გადაწყვეტილება მიიღო“, 03.11.2016, *სამხრეთის კარიბჭე*, <http://sknews.ge/index.php?newsid=10596>

¹⁶ <http://netgazeti.ge/news/193344/>

¹⁷ „სრულიად საქართველოს მუსლიმთა სამმართველოს განცხადება მოხეს კომისიის დასკვნაზე“, *სამხრეთის კარიბჭე*, 03.11.2017, <http://sknews.ge/index.php?newsid=10600>

ბათუმში ახალი მეჩეთის აშენების საკითხი 90-იანი წლებიდან დღემდე აქტუალური საკითხია. ამ საკითხს რელიგიურთან ერთად პოლიტიკური განზომილება აქვს. ბოლო წლებში მეჩეთის თემის წინამორწევის შემდეგ უფრო გამოვლინდა საზოგადოებაში არსებული ისლამოფობია, სახელმწიფოს სეკულარიზმის, რელიგიის თავისუფლების დაცვის კრიზისი. როგორც წესი, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობა, პარტიები, წინასაარჩევნოდ მუსლიმებს პირდებიან ახალი მეჩეთის მშენებლობის ლობირებას. წინსაარჩევნო პერიოდის გარდა მეჩეთის აშენებისთვის პოლიტიკური ნება არ არსებობს.

ახალი მეჩეთის თემამ ფართო საზოგადოებისთვის რეზონანსი შეიძინა 2009 წელს. საქართველოსა და თურქეთს შორის მიმდინარეობდა მოლაპარაკებები, რომლის მიხედვით რესტავრაცია უნდა ჩატარებოდა დღეს თურქეთის ტერიტორიაზე არსებულ ქართული კულტურული მემკვიდრეობის 4 ძეგლს (ოშკის, ხანძთას, ოთხთას და იშხანის ტაძრებს), სანაცვლოდ საქართველში რესტავრირებული იქნებოდა 4 ოსმალური პერიოდის მეჩეთი, რომელიც ასევე წარმოადგენს დღეს საქართველოს კულტურულ მემკვიდრეობას. მეჩეთებიდან 3 უნდა აღდგენილიყო, ხოლო 1 ბათუმში (ე.წ. აზიზის მეჩეთი) უნდა აშენებულიყო. მოლაპარაკებები საპატრიარქოს პოზიციის გამო შეფერხდა. ხელოვნებათმცოდნეები მოითხოვდნენ, რომ დაუყოვნებლივ გაგრძელებულიყო მოლაპარაკებები, რადგან ძეგლები თურქეთის ტერიტორიაზე საფრთხეში იყო. 2011 წელს განახლებული მოლაპარაკებები ისევ შეფერხდა, რადგან საქართველოს საპატრიარქომ ორ ქვეყანას შორის მიმდინარე მოლაპარაკებებში ჩართვა მოითხოვა. მოვლენების ასეთი განვითარების დროს აჭარაში გაიმართა საპროტესტო აქცია მეჩეთის აღდგენის წინააღმდეგ. აქციას მხარს უჭერდნენ სასულიერო პირებიც. ამ საკითხთან დაკავშირებით 2011 წელს პრეზიდენტმა სააკაშვილმა დაკავშირებით განცხადა, რომ *„ვინც ამბობს, რომ მეჩეთი არ უნდა აშენდეს, ცდება. ჩვენ ამით პირდაპირ ვეუბნებით ხულოელ და მარნეულელ უსულმანებს, რომ საქართველოში მათი ადგილი არ არის. (...) თუ ჩვენ გვინდა გვექონდეს სახელმწიფო, იაფფასიან დემაგოგიას ადგილი არ უნდა ჰქონდეს. საქართველო ეკუთვნის ყველას. ეს არ არის რელიგიური საკითხი. ეს პოლიტიკური და კულტურული მემკვიდრეობის საკითხია“*.¹⁸ პრეზიდენტის ეს განცხადება მნიშვნელოვანი იყო მსულიმი აჭარლებისთვის. ახალი მეჩეთის „ვერაშენების

¹⁸ „ბათუმში აზიზის მეჩეთის აღდგენის წინააღმდეგ საპროტესტო აქცია მოეწყო“, ჟურნალი *ტაბულა*, 24.03.2011, <http://www.tabula.ge/ge/story/54141-batumshi-azizes-mechetis-aghdgenis-tsinaaghmdeg-saprotesto-aqcia-moetsko> last access: 13.07.2017

საკითხი“ მთავრობის შეცვლის შემდეგაც გაგრძელდა. მეჩეთი ისევ რჩება პოლიტიკური თამაშის ნაწილი. 2016 წელს საქართველოს ყოფილი პრემიერ-მინისტრმა გადაცემაში „შეხვედრები რეგიონულ მედიასთან“, განაცხადა რომ მზად არის ბათუმში მეჩეთის მშენებლობა დააფინანსოს.¹⁹ მეჩეთის არაშენების მსგავს მოტივს ასახელებენ ქრისტიანი და მუსლიმი აქარლები, რომ მთავრობა „ვერ გაბედავს დათანხმდეს მეჩეთის აშენებაზე, რადგან ემინია ქრისტიანები არ აუჯანყდნენ.“²⁰ ამ შიშით და პოლიტიკური სისუსტით 90-იანებიდან დღემდე ეს საკითხი გადაუჭრელი რჩება. დღეს ბათუმის „ორთა ჯამეს“ მეჩეთის სივრცე არ იტევს მლოცველებს, რის გამოც პარასკევის ტრადიციულ ჯუმას ლოცვას მორწმუნეები ქუჩაში ადასრულებენ.

2016 წლის ივნისში „ბათუმის ახალი მეჩეთის მშენებლობის ფონდი“ დაარსდა. მუსლიმებმა მიწის ნაკვეთი ქალაქ ბათუმში შემოწირულობებით შეიძინეს. ქალაქ ბათუმის მერიამ 2017 წლის 5 მაისს ა(ა) იპ „ბათუმის ახალი მეჩეთის მშენებლობის ფონდის“ 2017 წლის 8 თებერვლის განცხადება მეჩეთის მშენებლობის ნებართვის გაცემაზე არ დააკმაყოფილა.²¹ „ბათუმში მეჩეთის მშენებლობის საინიციატივო ჯგუფისა“ და „ქართველ მუსლიმთა კავშირის ხელმძღვანელი ტარიელ ნაკაიძე ამ გადაწყვეტილებას დემოკრატიის უგელებლყოფად მიიჩნევს. მუსლიმები გადაწყვეტილების გასაჩვრებას და ბათუმში მეჩეთის მშენებლობისთვის სამართლებრივი გზით ბრძოლას აპირებენ. მეჩეთის მშენებლობის საინიციატივო ჯგუფი მეჩეთის მშენებლობას არც თავდაპირველად გამოცხადებულ ცენტრალურ ადგილზე, არც თურქეთის დაფინანსების მონაწილეობით არ აპირებს, ქრისტიანი თანამოქალაქეები მშენებლობას ეწინააღმდეგებიან. დამაბულებს და ანტაგონიზმი იზრდება ორივე მხარეს, მუსლიმები იმდეგაცრუებულები არიან, მეჩეთის მოწინააღმდეგეებში უფრო იზრდება რადიკალური, ქსენოფობიური განწყობები.

¹⁹ „ოცი მილიონიც რომ დაჯდეს მზად ვარ ბათუმში მეჩეთის მშენებლობა დავაფინანსო - ბიძინა ივანიშვილი“, *ნიუპოსტი*, 09.01.2016, <http://www.newposts.ge/?l=G&id=117773-%E1%83%98%E1%83%95%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%A8%E1%83%95%E1%83%98%E1%83%9A%E1%83%98,%20%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%A4%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%A1%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%90>

²⁰ S.Zviadadze: „The Unbearable Lightness of Being Muslim and Georgian - Religious Transformation and Identity Question among Adjara’s Muslim Georgians“, *Region: Regional Studies of Russia, Eastern Europe, and Central Asia* (forthcoming in 2018)

²¹ მიზეზად დასახელდა, რომ აღნიშნული ტერიტორია საცხოვრებელი ზონაა, მეჩეთი კი წარმოადგენს საზოგადოებრივი თავშეყრის ადგილს და საჭიროებს დამატებით ფართს გადაადგილებისა და ტრანსპორტირებისთვის რა მოთხოვნებსაც მიწის ნაკვეთი ვერ უზრუნველყოფს.

მუსლიმების გააქტიურება საკუთარი უფლებების დაცვაში ახალ ტენდენციად უნდა მივიჩნიოთ. რელიგიის თავისუფლების დაცვას, სახელმწიფოს მხრიდან მიუკერძოებელი, კანონზე დაფუძნებული მიდგომის მოთხოვნას ყველაზე აქტიურად აჭარაში ვხვდებით. აქ ჩამოყალიბდა რამდენიმე არასამთავრობო ორგანიზაცია, საინიციატივო ჯგუფი, რომელშიც მუსლიმი სასულიერო პირებიც არიან გაერთიანებული. მათი ხმა ისმის მედიაში, სოციალურ ქსელებში, მონაწილეობენ საჯარო დებატებში. მათი აქტივობის მთავარი მიზანია მუსლიმების საჭიროებების საზოგადოებისთვის, მთავრობის წარმომადგენლებისთვის გაზიარება, მუსლიმთა უფლებების დაცვა. მაგალითად, 2017 წელს ბათუმში გამართული კონფერენციის „თანამედროვეობა და ისლამი“ მიზანი იყო საზოგადოებისთვის ისლამის შესახებ მეტი ინფორმაციის მიწოდება.²² მუსლიმთა ორგანიზაციის წარმომადგენლის ხმა ისმის როგორც სამოქალაქო საზოგადოების ხმა. მათგან განსხვავებით, სრულიად საქართველოს სამუფთოს წარმომადგენლების განცხადებები უფრო რაფინირებული და კონიუნქტურულიც არის. მათ განცხადებებში შეინიშნება სახელმწიფოს „სიახლოვე“ და მთავრობის პოლიტიკის აღიარება. ამიტომ ხშირად მუსლიმები როგორც აჭარაში, ასევე სხვა რეგიონში აკრიტიკებენ სამმართველოს. მუსლიმების თვალში არც სამმართველო და არც რელიგიის საკითხთა სააგენტო მუსლიმთა უფლებების დამცველი და მათი პრობლემების მოგვარებაზე მომუშავე ორგანიზაცია არ არის. ტარიელ ნაკაიძის აზრით, „2014 წელს მისი ხელდასმით სერიოზული შეცდომა დაუშვა მუსლიმთა სამმართველომ, როდესაც მეჩეთის სანაცვლოდ რეზიდენციების მშენებლობა/გადმოცემა მოითხოვა. ის ამბობს (ზაზა ვაშაყმაძე), რომ ახალი მეჩეთის მშენებლობა არის ვიდაცის ახირება და არა რეალური საჭიროება, ამიტომ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ის ვერ მიაწვდის პრემიერს სწორ ინფორმაციას.“²³ მუსლიმების თვალში არც სამმართველო და არც რელიგიის საკითხთა სააგენტო მუსლიმთა უფლებების დამცველი და მათი პრობლემების მოგვარებაზე მომუშავე ორგანიზაცია არ არის. ეს ერთგვარად აძლიერებს მუსლიმების სამოქალაქო აქტივიზმის, ერთი მხრივ ისინი ცდილობენ მათი დაცული იყოს უფლებები, მეორე მხრივ არ მოხდეს ისლამის

²² სრულიად საქართველოს მუფთის მრჩეველი თემურ გორგაძე: “თანამედროვე მსოფლიოში ისლამი აღიქმება ძალიან ცუდად, ძირითადად გაიგივებულია ტერორიზმთან, სიბრმავესთან, გაიგივებულია უვიცობასთან. ამიტომ მუსლიმთა სამმართველომ გადაწყვიტა, გაემართა კონფერენცია “თანამედროვეობა და ისლამი”, და შესაბამისი კომპეტენციის ადამიანების დახმარებით გაგვეანალიზებინა ის, თუ დღეს ისლამი და მუსლიმები რა მდგომარეობაში ვართ; რა ისტორიული წარსული და რა როლი გვქონდა საქართველოსთან მიმართებაში”, <http://www.ttimes.ge/archives/78841>

²³ <http://batumelebi.netgazeti.ge/news/85059/#sthash.iIAzY68O.dpbs>

დისკერდიტაცია და მისი ტერორიზმთან და რადიკალიზმთან გაერთიანება. ამ საკითხზე სწორედ ახლა შექმნილი მუსლიმთან არასამთავრობო ორგანიზაციები მუშაობენ.

დუისის „ახალი მეჩეთი“ - რელიგიური და სოციალური ცენტრი

90-იანი წლებიდან საქართველო, კერძოდ, პანკისის ხეობა არაერთხელ მოხვდა მსოფლიო მედიისა და პოლიტიკური საზოგადოების ყურადღების ცენტრში. „პანკისი“, „ჩეჩნები“, „ქისტები“ აქტუალურად და ხშირად მოიხსენიებოდა რუსეთ-ჩეჩნეთისა და ერაყის ომების დროს. 2014 წლიდან კი პანკისის ხეობის სახელი ახალ კონტექსტში გახდა აქტუალური. კერძოდ, გავრცელდა ინფორმაცია, რომ დაემის რიგებში პანკისის ხეობიდან და მაღალმთიანი აჭარიდან წასული საქართველოს 50-100 მოქალაქე იბრძოდა.

საქართველოს დამოუკიდებლობის შემდეგ სამოქალაქო ომის და ეთნიკური კონფლიქტების ფონზე საქართველოს ხელისუფლებას დავიწყებული ჰქონდა ეს მხარე. ეკონომიკური სიდუხჭირის გადასალახად მრავალი ქისტი სამუშაოდ მიდიოდა რუსეთში, ჩეჩნეთში და პანკისელი ქისტები უშუალოდ ჩაერთვნენ იქ მიმდინარე პოლიტიკურ და რელიგიურ პროცესებში. ჩრდილოეთ კავკასიაში 90-იანი წლებიდან ღია დაპირისპირებაა „სუფთა ისლამის“ (სალაფიზმისა და ვაჰაბიზმის) და სუფიური (ტრადიციული) ისლამის მიმდევრებს შორის. ეს სურათი მალე პანკისის ხეობაში გამოვლინდა.

პანკისელ ქისტებში გავრცელებული იყო ე.წ. „ტრადიციულ ისლამი“ – მიურიდიზმი (სუფიზმი).²⁴ თუმცა ქისტების რელიგიურობა სინკრეტული იყო, რაც გამოიხატებოდა ისლამის, ხალხური ქრისტიანობისა და წარმართული რწმენა-წარმოდგენების ერთობაში. რელიგიური ველი პანკისში სრულიად იცვლება საქართველოს დამოუკიდებლობის შემდგომ პერიოდში. ესაა ტრადიციული რელიგიური ფორმების (სუფიზმი, ქუნთ-ჰაჯი) შესუსტება, ახალი სარწმუნოებრივი იდეების გავრცელება (სალაფიზმი), რელიგიური პრაქტიკის ზრდა. ბოლო ხანებში კი რელიგიური სურათის ცვლილებას პანკისში ემატება პანკისელი ქისტების „ისლამურ სახელმწიფოსთან“ კავშირი სალაფიზმის შემოსვლამ შეარყია აქ არსებული ადათ-წესები. სალაფიზმი უარყოფს ხალხურ ტრადიციებს, წმინადების თაყვანისცემას, სუფიზმს. ჩეჩენმა ლტოლვილებმა და მათთან ერთად სალაფიზმის მიმდევარმა ადგილობრივმა

²⁴ XIX საუკუნეში პანკისში დასახლებულ ქისტებში ტრადიციულად გავრცელებული იყო სუფიური ისლამი, ქუნთ-ჰაჯის მიმდევრობა (მიურიდიზმი), ხოლო შარიათი ნაწილობრივ ექვემდებარებოდა ტრადიციულ სამართალს.

ახალგაზრდებმა დაიწყეს აქ გავრცელებული სუფიური ისლამის კრიტიკა. მოგვიანებით პანკისის ხეობაში რელიგიური აზრის გამტარებელი და ავტორიტეტები ხდება ქისტები, რომლებმაც განათლება მიიღეს საუდის არაბეთში, სიარიაში. ისინი თეოლოგიური (სალაფისტური) პერსპექტივიდან აკრიტიკებენ პანკისში გავრცელებულ ტრადიციულ რელიგიურ პრაქტიკას. ისინი ცდილობდნენ ქისტების მოქცევას „სუფთა“ რელიგიაზე. ე.წ. „ტრადიციული ისლამი“ სალაფიზმს მიიჩნევს სექტად, თავის მხრივ, სალაფიზმისათვის მიურიდიზმია სექტა. სალაფიზმის მიმდევრებმა, რომლებიც თავიანთ თავს „უბრალოდ ისლამის“ მიმდევრებად მიიჩნევენ, მისიონერების (საუდის არაბეთიდან) ხელშეწყობით ააშენეს მეჩეთები დუისში, ომალოსა და ბირკიანში. რომელტაც ზოგი „ვაჰაბისტურს“ ზოგიერთო „ახალ“ მეჩეთს ეძახის.

სოფელი დუისი ყველა დიდი თემია და ასევე ყველაზე აქტიური რელიგიური, სოციალური და პოლიტიკური პროცესებიც ამ თემში მიმდინარეობს. სოფ.დუისში იყრის თავს ე.წ. ახალი მეჩეთის და ტრადიციული მეჩეთის მლოცველები. აქ ყურადრებას გავამხვილებთ სალაფიტურ თემში მუსლიმი ლიდერების შეხედულებებზე რადიკალიზმზე, პლურალიზმზე და დემოკრატიული სახელმწიფოს პრინციპებზე.

2014 წლის აპრილში საქართველოს პრეზიდენტის ინიციატივით ცვლილების შეტანა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში და ახალი მუხლების დამატება. კერძოდ, საქართველოს პარლამენტმა მიიღო კანონი, რომლის მიხედვითაც საქართველოს მოქალაქის მონაწილეობა სხვა ქვეყნის უკანონო შეიარაღებულ დაჯგუფებებში, ტერორისტული ორგანიზაციების წევრობა, ძალადობისა და შუღლის გაღვივებისაკენ მოწოდება სისხლის სამართლებრივი ნორმებით რეგულირდება და დასჯადი გახდა.²⁵ 2015 წლის 14 ივნისს შინაგან საქმეთა სამინისტრომ ჩაატარა მასშტაბური სპეცოპერაცია და დააკავა აიუფ ბორჩაშვილი, რომელსაც ბრალი ედება ხეობაში ახალგაზრდების რეკრუტირებასა და სირიაში გადაყვანაში.²⁶

²⁵ საქართველოს კანონი საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში ცვლილებების შეტანის შესახებ, 04.04.2014, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2319468>

²⁶ როგორც კვლევა აჩვენებს, საპარლამენტო უმრავლესობისა და სამინისტროს წარმომადგენლები, როგორც ინტერვიუებით გაირკვა, ნაკლებად ინფორმირებული არიან რეგიონში მიმდინარე მოვლენების შესახებ. ისინი რელიგიური რადიკალიზმისა და სიარიაში ახალგაზრდების რეკრუტირების შემთხვევებს წინა ხელისფლების პოლიტიკის შედეგებად მიიჩნევენ, ან რელიგიურ ფანატიზმს მიაწერენ, სოფო ზვიადაძე: ისლამი, პოლიტიკა და იდენტობა, თბილისი, 2016

ზოგადად, ფუნდამენტალიზმის აღზევების მიზეზი საზოგადოებაში მიმდინარე გარდატეხის პროცესია. რელიგიური რადიკალიზმი (ან როგორც მას ოლივიე რუა უწოდებს, „რადიკალიზაციის ისლამიზაცია“) მიკრო დონეზე აიხსნება სოციალურ-პოლიტიკურად მარგინალიზებული ჯგუფების მიერ კრიზისული მდგომარეობის განცდით. ახალი ღირებულებები და იდეოლოგია ექვექვემ აყენებს ტრადიციულ ნორმებს. გარდაქმნის პროცესი გარკვეული ჯგუფების გარიყვას, უგულებელყოფას იწვევს. ეს ორმხრივი პროცესია. როდესაც ტრადიციონალისტურად განწყობილები ვერ ეგუებიან პლურალიზმს, ღირებულებების ტრანსფორმაციას,²⁷ ისინი ან ემიჯნებიან მას, ან მის შესაცვლელად მობილიზდებიან. ხშირად რადიკალური შეხედულებებს ლეგიტიმაციას რელიგია აძლევს. პანკისში რელიგიური ტრანსფორმაცია გამოიხატება რელიგიური პრაქტიკის კონსერვატული რელიგიური შეხედულებების აღმავლობით. და მაინც, რატომ გახდა სასურველი ქისტი სალაფიტებისათვის „ისლამურ სახელმწიფოსთან“ საკუთარი ცხოვრების დაკავშირება? ქისტები, როგორც პირადს, ისე განიცდიან სხვა ქვეყნაში მიმდინარე მოვლენებს. მათი შეფასებით, „ახლა მუსლიმებს ყველგან ჩაგრავენ“. ამ განცდას ამძაფრებს მედია საშუალებებით მუსლიმების უარყოფითი კუთხით წარმოჩენა. გარდა ამისა, თანამედროვე ტექნოლოგიები, ინტერნეტი, „გლობალური ქსელი“ ხელმისაწვდომს ხდის ჰიბრიდული იდეოლოგიების გავრცელებას. როგორც მთელ მსოფლიოში, პანკისშიც „გლობალური ისლამი“ ნიშნავს „ვირტუალურ ისლამურ სამაყაროსთან“ უფრო ძლიერ კავშირს, ვიდრე ადგილობრივ ისლამურ (სალაფიტურ) თემთან. ხოლო რადიკალიზმის მიზეზი და შემდეგ უკვე „ისლამურ სახელმწიფოსთვის“ ბრძოლის მოტივაცია შეიძლება მრავალფეროვანი იყოს. ეს არის არამხოლოდ იდენტობის კრიზისი, იმედაგაცრუება ან ფინანსური დაინტერესება, არამედ ნაციონალური ინტერესებიც. ქისტები და ჩეჩნები სირიაში, დიდი ალბათობით, ომობენ რუსეთთან და არა დასავლეთთან.²⁸

²⁷ Meyer, Thomas: Die Politisierung kultureller Differenz, Fundamentalismus, Kultur und Politik, in: Bielefeldt, Heiner/Heitmeyer, Wilhelm (eds.), Politisierte Religion und Erscheinungsformen des modernen Fundamentalismus, Frankfurt am Main, 1998, 37-66

²⁸ ა) რელიგიურ-იდეოლოგიური (მუსლიმების დახმარება, მუსლიმები იჩაგრებიან მსოფლიოში), რომლის წყარო ინტერნეტი და საზღვარგარეთ მყოფი ახლობლების შეხედულებებია. ამ უკანასკნელ ჯგუფში მაღალია გაუცხოება სეკულარულ საზოგადოებასთან და მეტი კავშირია რადიკალურ ჯგუფებთან; ბ) ფინანსური ინტერესი. დაეში თავის მომხრეებს ღიად ჰპირდება პრივილეგიებს, ფინანსურ კეთილდღეობას; გ) ადგილობრივ თემში მარგინალიზებული მდგომარეობა, წარუმატებლობა, კრიზისულობის განცდა; დ) ნაციონალური (სირიაში მეზობელი ქისტებისთვის

მას შემდეგ რაც პანკისი საერთაშორისო პოლიტიკური მოვლენებისა და მედიის ყურადღების ცენტრში მოექცა, სალაფიტური თემის ლიდერები ცდილობენ გამოეხმაურონ არამხოლოდ ადგილობრივ მოვლენებს, იქადაგონ რელიგიურ საკითხებზე, არამედ წარმოაჩინონ უშუალოდ სალაფიტური თემის პოზიცია. მათი წარმოდგენლები სოციალური ქსელით და მედიით ავრცელებენ სპეციაურ განცხადებებს. სოფ.დუისის ე.წ. ახალი მეჩეთის (სალაფიტური) იმამი, მას პანკისის ხეობის იმამსაც უწოდებენ, ბექხან ფარეულიძეს შექმნილი აქვს სოციალურ ქსელში „პანკისის იმამის პრესცენტრი“, სამენოვანი ვებ-გვერდი „პანკისის ხეობის იმამი“.²⁹

2017 წლის 22 აპრილს გავრცელდა ინფორმაცია, რომ სოფელ ჯოყოლოში მშენებარე ეკლესია დაანგრის. უფრო დაზუსტებული ინფორმაციით კი ეს იყო წმინდა გიორგის სახელობის პატარა ნიში.³⁰ მომხდარის გამო 28 აპრილს ახმეტაში გაიმართა საპროტესტო აქცია. ამ ფაქტს სოციალური ქსელში გამოეხმაურა სალაფიტური მეჩეთის იმამი ბექხან ფარეულიძე: “ჩვენი რელიგია კრძალავს სხვა რელიგიური საკულტო ნაგებობების დანგრევას და, შესაბამისად, როგორც მუსლიმები, ჩვენ არანაირად არ მოვიწონებთ რელიგიური სიწმინდეების შეურაცხყოფას.“ იმამი ეხმიანება სოციალურ და პოლიტიკურ საკითხებს. პირველ რიგში, ცდილობს სალაფიტების სახელს ჩამოაშოროს რადიკალიზმის და აგრესიის ნიშნები: „თუ ვინმეს აინტერესებს, შეუძლიათ იხილონ, რა როლი ითამაშეს სალაფიტებმა პანკისში მნიშვნელოვანი პრობლემების აღმოფხვრაში. ხალხს იტაცებდნენ, ყიდიდნენ ნარკოტიკებს და ჩადიდნენ მკვლელობებს. დღეს ვერ იპოვით ვერცერთ ადამიანს, ვინც ყიდის ან ყიდულობს ნარკოტიკს; ძალიან რთულია მათი პოვნა, ვინც სვამს ან ქუჩაში ეწევა. რა თქმა უნდა, ასეთები არიან, მაგრამ არა იმდენი, რამდენიც ადრე. თქვენ ვერ გაიგებთ, რომ ვინმემ ცოლი მოკლა ან ზიანი მიაყენა ოჯახს. სახალხო დამცველმაც კი თქვა, რომ ხეობაში არ დაფიქსირებულა ოჯახში ძალადობის არცერთი შემთხვევა. უბრალოდ შეხედეთ იმას, რაც მეზობელ ქალაქებსა და სოფლებში ხდება - პანკისის რეგიონში უკეთესი მაჩვენებლები აქვს.“³¹

მტერი არის რუსეთი და ეს ბრძოლაც რუსეთ-ჩეჩნეთის ომის გაგრძელება). იხ. სოფო ზვიადაძე: ისლამი, პოლიტიკა და იდენტობა პანკისში, თბილისი, 2016

²⁹ <http://imam.pankisi.ge/?p=75>

³⁰ გამოძიება დაიწყო 187-ე მუხლით რომელიც გულისხმობს ნივთის დაზიანებას ან განადგურებას.

³¹ <http://radioway.ge/ka/news/people/item/316-pankisshi-radikalizazia-ar-aris-interviu-xeobis-salapituri-temis-imamtan>

2017 წლის 3 იანვარს სოფელ დუისის კულტურის სახლი, სადაც არასამთავრობო ორგანიზაცია კახეთის რეგიონალური განვითარების ფონდის ოფისი მდებარეობს³², უცნობმა პირებმა დააზინეს და ცეცხლი წაუკიდეს. მედიაში ამ ინფორმაციის გაშუქების დროს ისაუბრეს სალაფაიტების შესაძლო მონაწილეობაზე. ამ საკითხს მაშინვე გამოეხმაურა პანკისის იმამი ბექხან ფარეულიძე და მისი განცხადება მედიაში გაავრცელა: „ჩვენ წლების განმავლობაში ვმუშაობდით იმისთვის, რომ პანკისის ხეობაში დანაშაული და კრიმინალი აღკვეთილიყო, ამ მიმართულებით თვალსაჩინო შედეგსაც მივაღწიეთ, მაგრამ გუშინ განვითარებული მოვლენების შემდეგ, ყოველგვარი მტკიცებულებების გარეშე, პანკისელი მუსლიმების ეჭვმიტანილებად და სავარაუდო დამნაშავეებად გამოცხადება გვიჩენს კითხვებს და გვიტოვებს შთაბეჭდილებას რომ ეს სწორედ ისლამის და მუსლიმი ხალხის დისკრედიტაციის სურვილით ჩადენილი ქმედებაა. მომხდარი ფაქტის შედეგად თუ ვინმე აღმოჩნდა წაგებული ეს არც საზოგადოებრივი ცენტრია, რომელიც საბედნიეროდ არ დამწვარა და არც კახეთის რეგიონალური განვითარების ფონდი, რადგან თუ მეტი მხარდამჭერი და გულშემატკივარი არ გაუჩნდა, საბედნიეროდ ზარალი არ მიუღია ამ ორგანიზაციას არც რეალური დამნაშავეა დაზარალებული, რომლის ვინაობაც ჯერ არ გამჟრავნებულა, თუმცა მოახერხეს და ჩირქი მოსცხეს ხეობის მუსლიმებს, გრძელდება მუსლიმების მიზანმიმართული დისკრედიტაცია.“³³ თავის განცხადებაში იმამმა ისაუბრა იმ თემაზე და კითხვებზე, რომელიც პერიოდულად ჩნდება სალაფიტური თემის მიმართ. თუ აქამდე ეს საკითხები ჟურნალისტების და პოლიტიკოსების ვარაუდებზე იყო დაყრდნობილი, ახლა უშუალოდ თემის წარმომადგენლები საუბრობენ მასზე: „რაც შეეხება ქალთა უფლებებს, ისლამი და პანკისელი მუსლიმები დგანან ქალთა უფლებების და ქალთა კეთილდღეობის სადარაჯოზე, ჩვენთვის აბსოლუტურად მიუღებელია ტელევიზიით გაჟღერებული განცხადებები, თითქოს მუსლიმებს ქალთა უფლებების საკითხი გვაღიზიანებს. ამის ნათელი მაგალითი იყო ჩვენი სულიერი ლიდერის, აბდულქერიმ ქავთარაშვილის მიერ ჩატარებული ლექცია ქალთა უფლებების საკითხზე, ეს სწორედ ამ

³² დუისის საგანმანათლებლო ცენტრი, რომელსაც აფინანსებს კახეთის რეგიონალური განვითარების ფონდი (KRDF). იგი დაარსდა 2008 წელს და აგრძელებს ნორვეგიის ლტოლვილთა საბჭოს მიერ განხორციელებულ პროგრამებს (ლტოვლითა დახმარება, იურიდიული კონსულტაცია, პროფესიული განათლების მიღება, უცხო ენების, კომპიუტერის შესწავლა). ფონდის საქმიანობა ხორციელდება გაეროს ლტოლვილთა უმაღლესი კომისარიატის (გლუკი) ფინანსური მხარდაჭერით. აღნიშნული დაფინანსება შეიცავს მნიშვნელოვან კომპონენტს ევროკომისიის პროგრამიდან “მიგრაცია და თავშესაფარი”, <http://www.krdf.ge/>

2015 წლიდან ბრიტანეთის საელჩოს დახმარებით მიმდინარეობდა რამდენიმე პროექტი, ძირითადად ეს არის ენის, კომპიუტერის შემსწავლელი, აბიტურიენტთა მოსამზადებელი და ცეკვის კურსები.

³³ <http://radioway.ge/ka/news/people/item/285-pankisis-xeobis-imami-beqhan-pareuliwe-duisshi-momxdar-inzidents-gamoexmaura>, „პანკისის იმამი: გრძელდება მუსლიმების მიზანმიმართული დისკრედიტაცია“, ნეტგაზეთი, <http://netgazeti.ge/news/165958/>

საზოგადოებრივ ცენტრში ჩატარდა. ჩვენ კი არ გვადიზიანებს ეს თემა, პირიქით, ფონდის მიერ სურვილის გამოხატვის შემთხვევაში ვთანამშრომლობთ კიდევ ამ საკითხებში. მართალია, ისლამის სწავლების მიხედვით ცეკვა და სიმღერა არ არის მიღებული, თუმცა ჩვენ არავითარ შემთხვევაში არ ვამართლებთ მსგავს რადიკალურ ქმედებებს, არც გაგვიმართლება.“³⁴

რაც შეეხება სალაფიტების მხრიდან სახელმწიფოს პოლიტიკის კრიტიკას, მათთვის ყველაზე მიუღებელია ტრადიციული ისლამის მხარდაჭერა და სალაფიტების „საშიშად“ გამოცხადება. 2012 წელს ხელისუფლების ცვლილების შემდეგ „სალაფიზმის ჯამაათმა“ დაკარგა ძველი კავშირი მთავრობასთან და ახალმა მთავრობამ „მოკავშირედ აირჩია“ „ტრადიციული ისლამის“ მიმდევრები. 2012 წლამდე სახელმწიფო პოლიტიკამ შექმნა ერთგავრი სტაბილურობა ხეობაში. პოლიტიკა პანკისში მიზნად ისახავდა გლობალური უსაფრთხოების, რუსეთ-საქართველოს, საქართველო-აშშ-ს ურთიერთობის კონტექსტის გათვალისწინებას. მიკრო დონზე ხეობა ისევ იზოლირებული დარჩა. ქისტების ინტეგრაცია და მათი ლოიალობა სახელმწიფოს მიმართ ისტორიული მოცემულობით და ინერციით გრძელდებოდა, მაგრამ ის თანამდროვე გამოწვევებს ვეღარ უმკლავდება („ისლამური სახელმწიფო“, რელიგიური რადიკალიზმის ზრდა). ეს ფაქტორი 2012 წლამდეც და შემდეგაც არცერთ მთავრობას არგაუთვალისწინებია. სალაფიტური ისლამის წარმომადგენლების გააქტიურება, კერძოდ მათი განცხადებები, კონკრეტულ ფაქტებზე გამოხმაურება ერთგვარად ხელს უწყობს მათ შესახებ ცოდნის გაზრდას, საკითხის უფრო კარგად შესწავლას. ბექხან ფარეულიძის ინტერვიუში, რომელიც იმამის ოფიციალურ გვერდზეა გამოქვეყნებული, ვკითხულობთ: „მხოლოდ ერთ წყაროს ნუ ენდობით, უკეთესი იქნება, ყველა ჯგუფთან თუ ექნებათ შეხვედრები და მერე მიიღებენ გადაწყვეტილებებს. არსებული სიტუაცია უფრო სოციალური პრობლემაა, რომლებიც საქართველოს სხვა რეგიონებს აქვთ, ყველაზე მთავარი პრობლემა, რაც ჩვენთან დგას და შეიძლება მუშაობა, განათლების, ცნობიერების ამაღლების მიმართულებით. ეს ძალიან საჭიროა ჩვენთვის. ძალიან კარგი იქნებოდა, რეალურად არსებული პრობლემების მოგვარებისთვის ყოფილიყო მუშაობა. რადიკალიზმი, ვაჰაბიზმი და მსგავსი სახის პრობლემა ჩვენთან არ დგას და, რა თქმა უნდა, ჩვენ თავად არ ვართ რადიკალიზმის მომხრეები.“³⁵

³⁴ „პანკისის იმამი: გრძელდება მუსლიმების მიზანმიმართული დისკრედიტაცია“, *ნეტგაზეთი*, 05.01.2017, <http://netgazeti.ge/news/165958/>

³⁵ პანკისის ხეობის სალაფიტების იმამი, ბექხან ფარეულიძე, OC Media-სთან, გამოქვეყნდა 27.01.2017 <http://imam.pankisi.ge/?p=53#more-53>

პანკისის სალაფიტური თემისთვის სოციალური ქსელით შესაძლებლობას აძლევს მათ საკუთარი პრობლემების, ძირითადი რელიგიური შეხედულებების გაცნობას და პანკისის შესახებ ალტერნატიული ინფორმაციის გავრცელება, სტერეოტიპული წარმოდგენის დეკონსტრუქცია. თუმცა ინტერნეტი ამბივალენტურ როლს ასრულებს და ამ შემთხვევაში „უსაზღვრო კავშირი“ აადვილებს როგორც ცნობიერების ამაღლებას ასევე რადიკალური შეხედულებების ტრანსფერს თემში. მაშინ როდესაც ადგილზე შეიძლება არც არის რადიკალიზაციის მიზეზი (მაგალითად ხისტი სეკულარულიზმით გამოწვეული რელიგიური იდენტობის კრიზისი ან ორიენტაციის, იდეოლოგიის, საზრისის დეფიციტი).

დასკვნა

ბოლო წლებში რელიგიის თავისუფლების დაცვის საკითხში განსაკუთრებით გამოიკვეთა მუსლიმების რწმენის დაცვის პრობლემატიკა. ხშირად ეს თემები ანტი-ისლამური, თურქოფობიის გაღვივების და მანიპულაციის რესურსი ხდება. მაგ. აჭარაში ახალი მეჩეთის მშენებლობას ადვილად იყენებენ მტრის ხატის შესაქმნელად. მეჩეთს მოიხსენიებენ ხოლმე როგორც „ოსმალეთის ბატონობის სიმბოლოს“ ან „თურქების ფულით აშენებულს“ და ა.შ. „თურქებს უნდათ იქ ილოცონ“, „რატომ უნდა იყოს ქრისტიანულ სახელმწიფოში მეჩეთი“, „ორასამდე მეჩეთია უკვე, თურქეთი აფინანსებს.“ ასეთი დამოკიდებულება მუსლიმებში კიდევ უფრო ამძაფრებს დისკრიმინაციის განცდას („ეს პოლიტიკური გადაწყვეტილებაა და ამით ხელისუფლებამ დაადასტურა რელიგიური უმცირესობის მიმართ არასწორი მიდგომა. ხელმოწერილი დოკუმენტი გამომიგზავნა, რომ ჩვენ საქართველოში მცხოვრები მუსლიმების 10 პროცენტი არ გვანტერესებს“).³⁶

ერთი და იგივე ნაგებობა, რომელიც სხვა და სხვა ეპოქაში სხვა და სხვა რელიგიურ ერთობას ეკუთვნოდა, ყოველთვის რთული გადასაჭრელი პრობლემაა. მისი მოგვარება არამხოლოდ იურისტების, არამედ სხვა და სხვა მეცნიერების თანამონაწილეობას მოითხოვს. მოხეს შემთხვევით ჩანს, რომ სახელმწიფო არ არის დაინტერესებულიარ შეისწავლა მოხეს მეჩეთის ისტორიული და კულტურული სტატუსი და გარდა ამისა, სათანადოდ არ შეაფასა

³⁶ ტარიელ ნაკაიძის განცხადება ახალი მეჩეთის მშენებლობაზე უარის თქმის მიღების შემდეგ. <http://www.interpressnews.ge/ge/regioni/432106-tariel-nakaidze-bathumis-meria-abashidzis-quchaze-mechethis-msheneblobis-nebarthvas-ar-gvadzlevs.html?ar=A>

რელიგიური კონფლიქტის პრევენციის აუცილებლობა. კონფლიქტის რეგულირების პროცესში გამოჩნდა სახელმწიფოს პასიურობა და არანეიტრალურობა.

ორივე მეჩეთის (ბათუმის და მოხეს) რელიგიის თავისუფლების დასაცვად სახელმწიფოს პასიურ როლში, შეგვიძლია ამოვიკითხოთ ამ საკითხებში საქართველოს მართმადიდებლური ეკლესიის აზრის დომინანტურობა. პოლიტიკოსები იცავენ არა სახელმწიფოს მიუკერძოებელ ჩარევას ამ საკითხებში, არამედ ცდილობენ „ეკლესია არ გაანაწყენონ“.

პანკისის სალაფუტური თემის პრობლემატიკას პირობითად ვუწოდებთ „დუისის ახალი მეჩეთის“ ისტორია. აქ ჩანს რომ ლოკალური რელიგიური კულტურა გლობალურ ისლამსა და პოლიტიკურ მოვლენებთან გადაჯაჭვული აღმოჩნდა. რელიგიური ველი პანკისში სრულიად იცვლება საქართველოს დამოუკიდებლობის შემდგომ პერიოდში. ესაა ტრადიციული რელიგიური ფორმების (სუფიზმი) შესუსტება, ახალი სარწმუნოებრივი იდეების გავრცელება (სალაფიზმი), რელიგიური პრაქტიკის ზრდა. ბოლო ხანებში კი რელიგიური სურათის ცვლილებას პანკისში ემატება პანკისელი ქისტების „ისლამურ სახელმწიფოსთან“ კავშირი. ოფიციალურ განცხადებებში და არსებული კვლევის საფუძველზე მუსლიმი ლიდერები ემიჯნებიან რადიკალიზმს. პანკისის იმამი ბექხან ფარეულიძე ხეობაში მომხდარ რამდენიმე ინციდენტთან დაკავშირებით ამბობს, რომ „მართალია, ისლამის სწავლების მიხედვით ცეკვა და სიმღერა არ არის მიღებული, თუმცა ჩვენ არავითარ შემთხვევაში არ ვამართლებთ მსგავს რადიკალურ ქმედებებს, არც გავგიმართლებია.“³⁷ კონსერვატიზმი ფუნდამენტალიზმისგან და პოლიტიკურ ისლამიზმისგან. დღეს არსებული კვლევების მიხედვით, ვერ დავადსტურებთ, რომ ქისტებში რადიკალურ მოძრაობას აქვს ადგილი. უმრავლესობა სალაფიტი ქისტებისა მშვიდ, პასიურ რელიგიურ ჯგუფს მიეკუთვნება და მას არ აქვს პოლიტიკური მიზნები. მათთვის მნიშვნელოვანია რელიგიური რეფორმა, რაშიც იგულისხმება არა ისლამის განახლება, არამედ ისლამის სათავეებთან დაბრუნება და „სუფთა ისლამის“ აღიარება. სალაფიზმმა პანკისში შეიძლება მომავალშიც შეინარჩუნოს კონსერვატულობა, მაგრამ არ მოხდეს მისი პოლიტიზირება. დღეს რელიგიურ ლიდერებს ხეობაში აქვთ რელიგიური ცოდნის, „საზოგადოებაში სწორი ღირებულების“ დამკვიდრების პრეტენზია. თუმცა სანამ იარსებებს დაემის საფრთხე, ყოველთვის იქნება რისკი იმასა, რომ რომელიმე მუსლიმი შეეცდება

„პანკისის იმამი: გრძელდება მუსლიმების მიზანმიმართული დისკრედიტაცია“, *ნეტგაზეთი*, 05.01.2017, <http://netgazeti.ge/news/165958/>

საკუთარი თავის რეალიზაციას „ისლამურ სახელმწიფოში“. სახელმწიფოს სწორი პოლიტიკით ეს რისკი შეიძლება მკვეთრად შემცირდეს.

სალაფიტური რელიგიური ლიდერების გამოხმაურება რადიკალიზმის, ადგილობრივი თემის საკითხებზე ახალი ტენდენციაა ხეობაში. მათი აქტიური ჩართვა საზოგადოებრივ დებატებში ხელს უწყობს ქისტების შესახებ ინფორმირებულობის გაზრდას. ქისტების აქტიურობა და „დუმილის წრის გარღვევა“ დაიცავს მომავალში თემს მარგილიზაციისგან. რელიგიური ლიდერების საჯარო სივრცეში გააქტიურების მაგალითებია ბათუმში და მოხეში მეჩეთის ირგვლივ განვუთარებული მოვლნებში. მუსლიმების უფლებების დაცვისთვის იბრძვის არამხოლოდ ადამიანის უფლებებზე მომუშავე ორგანიზაციები, არამედ თავად თემი ცდილობს ჩამოაყალიბოს საინიციატივო ჯგუფები. მუსლიმი ლიდერების უკმაყოფილება და მათი მოთხოვნები საჯარო განცხადებებში ეფუძნება რელიგიის თავისუფლების, სახელმწიფოს ნეიტრალურობის, დემოკრატიის პრინციპების აღიარებას.